algkool, mis varssi iseseisvaks algkooliks muudeti. Seminari kasvandikud hakkavad eeskätt linna algkoolide ja maa kihelkonnakoolide õpetajaiks. Õpilaste hulgas leidub juba varakult eestlasi, nendest on hiljemini üldise tutvuse omandanud muu seas: Fr. Kuhlbars (õppis seminaris 1859—1861), Jakob Pärn (1865—1869), C. H. Niggol (1867—1870), R. Kallas (1868—1871), J. Kunder (70. aastais) jt. Mitmed seminari lõpetajad astuvad hiljemini ülikooli. 1889. a. lõpeb esimese (Maassi) seminari tegevus muutunud olude tagajärjel.

1873. a. avati Tartus Eesti vallakooliõpetajate seminar, mis töötas Fr. Hollmanni juhatusel kuni 1887. aastani, mil ta seisma jäi — põhjaliku muutuse tõttu riigi hariduspolitikas. Oma tegevuse ajal saatis seminar ligi 200 kasvandikku valla- ja külakoolidesse haridusetööle ja andis hulgale teistele, kes seminari juures eksternidena eksami ära tegid, õpetaja-ameti pidamise õiguse.

1876. a. asutas riigivalitsus Tartusse veel ühe niinim. teise õpetajateseminari vene õppekeelega, mispärast teda harilikult vene seminariks nimetati. See seminar töötas vahet pidamata kuni 1918. a. kevadeni ja andis selle aja sees umbes 600 noormehele (38 lendu) õpetajakutse õigused. Rõhuv enamus seminari lõpetajaid asus koolipõllule töösse, vähem osa valis mõne teise elukutse või jätkas õppimist kõrgemais õppeasutusis. Õpilasist olid eestlased loomulikult suures enamuses, nende kõrval leidub ka venelasi, kes osalt isegi Vene sisemaalt pärit, ja väheseid lätlasi. Riigi poolt prii kooli ja ülespidamise andmine kehvemaile võimaldas eriti eesti vaesema rahvakihi lastele parema hariduse saamise seminari kaudu. Seminari juures töötas algkool seminari harjutusekoolina. Seminari õppekavas oli ka eesti keel; selle õpetajaina on tegevad olnud M. Lipp, Dr. M. Veske, K. Linnamägi, J. Tamm. Kui vene riiklik „ühtlustamise" politika Baltimaade suhtes aktiivseks muutus, vaadati seminari peale kui vene mõju ja vaimu laialilaotamise teguri peale. Eesti keel suruti alla sallitud õppeaine seisukorrale, — ei lubatud näit. „Kalevipoja" käsitamist tundides — ja püüti sihikindlalt saavutada eesti soost kasvandikkude rahvusliku iseteadvuse kängujäämist ja koguni täielikku hävimist. Selleks peeti ägedat võitlust isegi eesti lehtede lugemise vastu, avaldati halvakspanemist eesti rahva kohta, püüdes igapidi tema alaväärtuslikkust tõendada. Sääraste võtete otsekoheseks tagajärjeks olid kokkupõrked mõne õpetaja ja õpilaste vahel ja üldse vastupanemis-vaimu tõusmine ning rahvusliku iseteadvuse kasvamine eesti soost õpilaste keskel. Seminari õpilasist on laiemalt iseäranis kirjanduses tuttavaks saanud: Jakob Tamm, Ernst Peterson jmt. Kui seminar, kelle varandus ja arhiiv juba 1917. a. Venemaale evakueeritud, okupatsioonivõimu käsul suri, püüdis viimane tema asemele saksakeelset ja -meelset seminari ellu kutsuda, mis lühikese aja tõttu tegelikke tagajärgi ei annud. Eesti iseseisvuse ajal 1919. a. astus ellu Eesti õpetajateseminar, et nüüd kõigist kõrvalsihtidest vaba olles otsekohe rahvahariduse